

Kinda István

Székely falukapuk. Adatok és szempontok egy régi-új székely jelenség értelmezéséhez

Kutatásom fő iránya az utóbbi években Háromszéken állított, forgalmas utakat átívelő faragott *székely* falukapukra fókuszál. Jelen dolgozatban a vizsgált kérdéskörnek csupán néhány vonatkozását kívánom fölvetni.

A falukapu szót nem klasszikus néprajzi értelmében használom. Nem a középkori, néhol a 20. századig fenmaradó, a falu köré font sövénykerítést az utaknál megszakító ki-becsukható kapuról beszélek, mellyel a vetést védték a csatangoló állatoktól.¹ Az ilyen „falukerítések és falukapuk fölött lassan eljárt az idő. A 20. század első felében már útjában álltak a terjedő motorizációnak és a korábbinál jóval élénkebb közúti forgalomnak. Ezért felszámolódásuk, eltűnésük elkerülhetetlenül bekövetkezett.”² Ezek helyett azokról a presztízsepítmény-szerű nagykapukról írok, melyek már a 19. században is „inkább ékítményül, mint szükségből állnak”;³ két kapuféléről: egyfelől a Háromszéken készített és valamelyik székely faluban álló, másfelől az itt faragott, de külföldön, nem székely tárgyi és épített örökség környezetben felépített nagykapuról, mint korábbi gyökerekkel rendelkező, de az utóbbi években terjedő jelenségekről.

A 21. század falukapu-állító mozgalmának eseményeit vizsgálva a következő kérdésekre keresem a választ: milyen történeti előzményei vannak a faluközösségeket szimbolizáló faragott építményeknek? Minek tulajdonítható a székely kapu reneszánsza? Milyen igények és felismerések hívták életre a falukapu-állítás 21. századi mozgalmát? Az identitásuk milyen szintjeit kapcsolják össze állítóik a fizikai objektumon keresztül, szimbolikus síkon milyen képzeteket forgalmaznak ezekről?

¹ Ez a középkorban Európa-szerte elterjedt építmény főleg irtvány eredetű településeknek, olykor halmaztelepüléseknek, máskor sorfaluknak és utcás faluknak volt a velejárója. Bárh 1979: 30–31.

² Bárh 1997: 48.

³ Orbán 1868.

Faragott székely kapu – diadalív – díszkapu

A rendtartó székely falvakban,⁴ de a középkori Magyarország településeinek határában,⁵ sőt moldvai településeken is álló,⁶ különösen fontos védelmi funkciót betöltő falukapuk és -kerítések (*gyepű*) nem rendelkeztek díszítő elemmel, és nem díszkapu vagy szimbolikus átjáró jellegűek voltak. A tízesekbe szerveződő székelység azonban már emelt közösségi kapukat, amelyek – jelképesen is – az önálló falurész küszöbét jelezték.

Henri H. Stahl 20. századi Vrancea-i tapasztalata szerint „A belépést erre a vidékre egy kapu jelezte, melyet ki kellett nyitnod, s becsuknod magad után, bár kerítésnek nyoma sem volt. Tisztán jelképes kapu volt tehát...”⁷

A kapu 'átmenet' jelentése köré szerveződő szimbolikájából kiindulva a kapu küszöb, ami összeköt és elválaszt, a belső élet védelmét biztosítja a külvilággal szemben. A kapu átlépése rituális mozzanat, és e rítus jellegét modern kultúránkban is megtalálhatjuk. Az átmenet tárgyiasításának számos aspektusát elemző szakirodalom a rituális kapuátlépés vagy a kapu alatti áthaladás vonatkozásában a diadalív állítására hívja fel a figyelmet. „Akár a primitívek kapui, ez is két világot választ el. Harcba induláskor alatta vonul ki a katonaság, maga mögött hagyva addigi világát. Belép egy olyan világba, ahol a gyilkolás, az agresszió természetes, sőt normaértékű. A háború befejeztével ugyanezen szimbolikus kapun vonul vissza a katonaság, maga mögött hagyva a háború vad világát. Ekkor ismét a berukkolás előtti »rendes« törvények lépnek életbe.”⁸

A két világ közti átmenet kontrasztjaként 1940 szeptemberében, a magyar seregeknek a belső, békés *magyar világba* történő belépése örömeére Háromszék településeinek utcáin, főterein virággal díszített diadalíveket, díszkapukat emeltek.⁹ Horthy Miklós bevonulása alkalmával

4 Imreh 1973.

5 Takács 1987.

6 Imreh–Szeszka-Erdős 1978: 195–207.

7 Stahl 1992: 137.

8 Hegyeli 2004: 15.

9 Zabolát szeptember 13-án érték el a magyar csapatok, ahol „díszkapuval, bensőséges ünnepségen köszöntötték a bevonuló katonákat. Előkerültek a paplanokba varrt régi, angyalos, koronás címerű magyar zászlók, a díszes népviseletre kokárdát tűztek.” Pozsony 2002: 62.

nemcsak Erdélyszerte állítottak díszkapukat, de még a Felvidéken is.¹⁰ Ezek a – legtöbb háromszéki településen rövid idő alatt – rögtönzött építmények kevés kivétellel faragatlan fából ácsolt, de a székely kapuk darabjainak illesztéseit, arányait tükröző kapuk, faragott nagykapuívék voltak. Ácsszerkezetük követte a háromszéki székely kapu szerkezetét, s mivel rövid idő alatt készültek, nem minden esetben volt idő a kifaragásukra, hanem virággal borították. Szilárd szerkezetüknek köszönhetően a legtöbb településen az 1940–1944 közti háborús időszakban falukapu/diadalív szerepet tölthettek be, így pl. Kézdivásárhely bejáratánál, Zabola és Kovászna¹¹ központjában, valamint más, kisebb településeken. A második bécsi döntés után visszarendeződő román világban maradéktalanul eltávolították vagy megsemmisítették a *kicsi magyar világ* ezen helyi emlékeit is.

Kutatási tapasztalataim alapján úgy vélem, hogy a jelenlegi díszkapuk közvetlen előzményei az 1940-ben ácsolt díszkapuk vagy diadalívek.¹² A 21. századi kapuállítást egyfajta megszakított állapot folytonosságának érzését kelti. Annak ellenére, hogy a települések belső tereiben csupán három–négy évig jelen lévő építményeket hatvanévnyi hiány váltotta fel, több háromszéki faluban (Zabola, Szörccse) a kapu visszaállításáról beszélnek, amely egyben azzal a törekvéssel párosul, hogy a nagy gondal faragott díszkaput lehetőleg az egykori diadalív helyén építsék fel.

A történelmi folytonosság megteremtésének motivációja mellett számos aktuális, mondhatni *modern* indíttatás és jó értelemben vett érdek játszik közre a falukapu-állítási szándékában, melyek közül kiemelten kezeljük a politikai, a kapcsolati és szimbolikus tőke halmozását, a jó reklámfogást, amelyeket szimbolikus síkon a lokális közösség értékeivel és aspirációival konnotálnak. Mindez elsősorban egy felülről irányított, a település adminisztratív/politikai vagy értelmiségi elitjének szándékát tükrözi, amely az egész közösség szimbólumává az ünnepélyes külsőségek közt megszervezett kapuavatón teljesedik ki.

¹⁰ A szimbolikus térfoglalás eszközeinek értelmezése során állapítja meg L. Juhász Ilona, hogy a második világháború időszakában a szlovákiai magyarok népművészetében a díszkapufaragás dominált. Juhász 2005: 21.

¹¹ A kovásznai diadalív faragott, *galambbúgos* és áttört szerkezetű. Jelenleg az 1848–49-es szabadságharc emlékművével együtt a református templom kertjében áll. Oldalán plakett, felirata: *Ez a díszkapu először 1940 szeptember 13.-án volt felállítva a város főterén.*

¹² A dr. Pozsony Ferenc néprajzkutatóval folytatott beszélgetéseink is ebben a véleményemben erősítettek meg.

A falun belüli elhelyezést tekintve a falukapuk különböző jellegű – de mindenképp kiemelt jelentőségű – térrészekben épülnek. Legáltalánosabban a falu végén, illetve a falu adminisztratív központjában felállított kapuk. A tradicionális közösségek falvainak vége felé a kollektivitás biztosította védettség csökken. Sok katolikus falu határában régen kereszt állt, ma ezt a jelfunkciót helységnévtáblák egészítik ki, illetve veszik át. A helységnévtáblákat Udvarhelyszéken gyakran faragott kiskapu aránytalanul megnagyított tükrében helyezik el, vagy festik meg, ezzel a megoldással mellőzik a lokális jelentés nélküli, idegen anyagból készült standard bádogtáblákat.¹³

A háromszéki falu határának sokkal érzékletesebb jelölője újabban a falu végén felállított faragott *falukapu*, amely impozáns méretei által mögöttes húzódo közösség értékrendjét tükrözi, s egyben az állítató település nevét és a közösség által megfogalmazott üzenetet, vagy szellemi úttravalót közvetít a vendégként kezelt közeledő idegen számára (Gelence, Szentkatolna). Néhány településen (Zabola, Szörcse) a nagyméretű faragott kaput a központban, a templom és a köréje szervezett különlegesen erős emocionális töltetű emlékpark (a település világháborús áldozatainak emlékműve, a település nagy szülöttének mellszobra) közelében állították fel, még inkább kiemelve a térszerkezet jelentőségét.

Falukapuk és lokalitás

Háromszéken az első falukapu építése Zágonhoz és a Csernátoni Tájélmúzeumot működtető fűrő-faragó népművészekhez, a Haszmann-testvérekhez kötődik. A kaput 2002-ben faragták Alsócsernátonban, és 2003-ban állították fel ünnepélyes keretek közt Zágon bejáratánál. Haszmannék, a munka kivitelezői eredetiségre törekedtek, a hagyományos forma- és mintakincs alkalmazására. Bár korábban nem készült ekkora méretben, a zágoni falukapu a méretek arányos megnövelésével nem veszített hitelességéből.

A zágoni avatóünnepség eseményeit követően még 2003-ban Zabola emelt falukaput a község magyarok lakta központjában, amelynek felavatásán a helyi magyar és román közösség is jelen volt, papjaik, értelmiségijeik és politikusaik társaságában. A 2005-ös év november elsejére,

¹³ Csíkszentkirály és Csíkszentmárton közt félúton egy letérőnél is egy nagyméretű faragott kapu áll, építtetője három Fiságmenti közbirtokosság, Csíkszentgyörgy, Menaság és Bánkfalva. Ebben az esetben a kapu egy egész völgynek – néprajzi kistájnak – a küszöbe. A kaput 2004-ben avatták fel.

halottak napjára időzítették a második – az előzőnél szerényebb, de új funkcióval felruházott – zabolai díszkapu felállítását a temetőbe vezető utca elején, az előkészületeket az ötlet eredetiségének megőrzése, valamint a követhetőség és a rivalizálás elkerülése/megelőzése érdekében az utolsó pillanatokig teljes körű titok övezte.

A környékbeli falvak gyors kulturális mintakövetésének jele, hogy a zabolai kapuállítást után rövidesen Papolc, Gelence, Futásfalva, Szörcse is díszkaput emelt. A szörcsei avatónnepségen a község polgármestere ünnepi beszédében arról beszélt, hogy a falu életében a *Szörcse ünnepe* elnevezésű falunapok határkövet jelentenek, a visszaállított székely díszkapu pedig a falu identitását fogja hirdetni az elkövetkező időkben, és az itteniek életét, nyitottságát, befogadókészségét jelképezi.

A méretei révén első helyet követelő faragott kapu Torján, 2005-ben készült, itt bevallott cél a rekordok könyvébe illő kapuállítást volt.

2006. június 25-én a Szentkatolnai falunapok keretében újabb *székelykapu-avatásra* került sor a település Kézdivásárhely felőli bejáratánál, melyet az a fiatal torjai székely faragómester készített, aki szülőfalujában a *világ legnagyobb székely kapujának* minősített alkotást is létrehozta.¹⁴

A *székelynek* nevezett faragott díszkapuk szerkezete a módosult funkció miatt jelentősen megváltozott. A szimmetria megtartása érdekében több faluban kettős kiskapunyílásokat alkalmaznak, mely természet-szerűen nem jellemző a hagyományos építésű székely kapukra. Az alkalmazott szimbólumok között a nap, hold és a csillagok, a kapuzábékon kígyózó életfa található. A zsindelezett galambbúgra (az ún. madárbaktatóra) felekezeti szimbólumok – kereszt, kopja – kerülnek. Vegyes felekezeti településeken mindkettőt alkalmazták. Érdekes elmozdulás figyelhető meg a feliratozásokkal kapcsolatban: kevés helyen üzennek a *világ legismeretlenebb nyelvén*¹⁵, székely rovásírással; általános – a magyar–román együttélésnek megfelelően – az esetenként csupán protokollárisnak érzett kétnyelvű üzenet,¹⁶ ráadásként megjelenik a modern

¹⁴ *Háromszék*. 2006. június 26.

¹⁵ Zágónban az üzenet kizárólag székely rovásírással készült. A futásfalvi falukapu homlokán a település neve először székely rovásírással van feltüntetve, ezt követi a magyar, a román, és végül a német nyelvű felirat.
<http://www.3szek.ro/020925/riport.htm>

¹⁶ Papolcon például az egyik kiskapu magyar felirata: *Áldás a bejövőnek / Béke a kimenőnek*; a másiké: *Bine ați venit / Drum bun*. A nagykapu üzenete az egyik felől: *A haza mindenek előtt*; a másik oldalon: *Ember küzdj és bízva bízzál*.

piaci, turisztikai igényekhez igazított német és angol nyelvű feliratozás is.¹⁷ Az érzelmi vonatkozások elsődlegességét tükrözi, hogy a kapukra rótt költői idézetek – egyelőre – mind magyar nyelvűek.

Háromszéken a sorozatos kapuállítást kívülről figyelő vélemények szerint a kapuk nem nevezhetők hagyományos értelemben vett székely kapuknak, tekintettel a minta elbizonytalanodására, az arányok felbomlására, tehát nem eredeti, nem székely kapuknak, hanem székelyek által faragott díszkapuknak minősülnek.

Az avatókat a „kitalált hagyományként” megszervezett falunapok ünnepeire időzítik, ezzel adva megfelelően nagy nyilvánosságot és jelentőséget az alkotásnak. Az ünnepre összegyűlt falubeliek mellett nagy számban vesznek részt környékbeliek, elszármazottak, külföldi testvértelepülések küldöttségei is. Ebben a kulturális mezőben a faragott kapu az együvé tartozás, a közös gyökerek és a közös jövő szimbólumává válik. A közösségiség kifejeződésén túl a faragott kapu identitástermelő és -megerősítő jelleggel bír.

Az avatás alkalmával – tekintettel a székely kapu multikulturális társadalmi kontextusára – a faluközösségnek csupán a lokális, helyhez kötött önazonosságáról esik szó, a falu etnikumainak együttéléséről nem, az elhangzó beszédek, köszöntők ritkán tartalmaznak etnikai identitáskategóriákat. Megválaszolandó kérdés, hogy mit jelenthet a székely településeken élő román lakosságnak a székelyek által faragott, a székely tradícióba illeszkedő, magyar (vagy éppen székely rovásírásos!) felíratú és a történelmi magyar egyházak szimbólumait magán viselő, ráadásul a falu magyar térfelén felállított kapu, amelynek avatásánál egyetlen félként, házigazdaként asszisztálnak, viszont az ünnepi külsőségeket követően visszavonulnak a saját dominanciájú térrészbe. Kérdés marad továbbá, hogy válhat-e egy székely-magyar sajátosságokat ötvöző kultúrelem az ugyancsak itt élő román és cigány lakosság szimbólumává?¹⁸ Külső, nyugati szemmel nézve az itt felállított falukapu a hivatalos

17 Például a torjai kapu esetében: *Welcome ~ Isten hozott ~ Bine ați venit ~ Willkommen*

18 A válaszadást nehezíti a háromszéki magyar anyanyelvű cigány lakosság építészeti vonatkozásokban is megnyilvánuló aspirációjának tapasztalata, amely során alpesi jellegű villáik elé a család számára székely identitást „biztosító” faragott székely kaput állítanak. Az is beszédes tény, hogy a Papolcon felállított faragott építmény két kiskapuja magyar, illetve román nyelvű üzenetet közvetít, és azt különösen érdekesnek vélem, hogy a „román” faragott kiskaput óvó kezek olajjal kezelték le a kapu élettartásának meghosszabbítása végett.

avatóünnepség kétnyelvű konferálása ellenére kizárólag az erdélyi település székely lakosságát szimbolizálja, az együtt élő etnikumok csoportjait kizárva.

Kapu a testvérkapcsolatokban

A rendszerváltozás utáni háromszéki székely falvak gazdasági stratégiaereséseinek társadalmi megfelelője a nyugati településekkel való testvérkapcsolat kialakítása volt. Az egyházi síkon történt testvérgyülekezeti kapcsolatokon túlmenően a lokális önkormányzatok a politikai, gazdasági és szimbolikus prosperálás kifejezőjeként testvérkapcsolatok kiépítését kezdeményezték. A kis székely közösségek önmagukra találása különös módon ezeknek a külföldi relációknak az ívében indult be, a lokális identitás artikulációját a határon túli – magyarországi vagy még nyugatibb – baráti közösség előtti önmeghatározás, bemutatkozás és folyamatos kapcsolattartás teljesítette ki. Háromszéken ennek az önmeghatározásnak egyre inkább kikristályosodó, mondhatni nélkülözhetetlen kulturális tényezőjévé a faragott falukapu (székely kapu) lépett elő.¹⁹

A magyarországi testvértelepülések küldöttei a falukapuvál háromszéki tartózkodásuk idején szembesültek. Rövid idő alatt a testvérkapcsolat megerősítésének, az innen érkező pozitív visszajelzésnek leglátványosabb módja a faragott falukapu ajándékozása lett. A székely közösség által adományozott *székely* ajándék külföldi avatóünnepségének forгатókönyve letisztázatlan kulturális és etnikai aspektusokat tartalmaz.

Zabola magyarországi testvértelepülésének, Tapolcának 2004-ben ajándékozta az Európa legnagyobb székely kapujának titulált alkotást, amely megformálásában különleges (a nagykapu ívéhez kétoldalt illesztett két kiskapu nincs a nagykapuvál egy síkban, hanem erre merőleges; a kapu tehát statikailag kifogástalan szerkezetű). A precedens nélküli eseményre a zabolai románok is elkísérték a zabolai székelyeket. Az avatóünnepségen elhangzott a magyar, a román, majd a székely himnusz is. A testvértelepülési megállapodásokat a székely kapu tövében az ajándékozó Zabola részéről egy román, a fogadó Tapolca részéről pedig egy magyar népviseletbe öltözött fiú olvasta fel.²⁰

¹⁹ Az udvarhelyszéki Máréfalva is a székely kapukon keresztül vált széles körben ismertté. Máréfalván azonban a díszes székely kapuk a tradíció teremtette értékek örökítésének tényezői, olyan műemlékkapuk, amelyek nem falurészek, hanem családi porták előtt állnak. Lásd Kovács 2000, Gagy 2004.

²⁰ Forrás: www.tapolca.hu/tajekoztatás/online_ujsag

A falukapuk nívum jellegét mutatja, illetve az objektumhoz kapcsolódóan kitalált, nem kulturálisan beágyazott rituális viselkedést jelez, hogy 2005 nyarán, a tapolcai küldöttség ittjártakor a Zabolán álló falukaput zártkörű kivonulás során az emlékművekhez hasonlóan megkoszorúzták, tetejére piros–fehér–zöld szalag is került. Információink birtokában feltételezzük, hogy az idegenben felállított faragott kapuk előtt is hasonló rítusok zajlanak.

„Székely” (falu)kapuk idegen környezetben

A külföldön (Ószandec, Tapolca, Buenos Aires, Rodostó, Kis- és Nagyszelmenc stb.) emelt nagyméretű székely kapuk jellemzője – a rodostói kivételével –, hogy nem illeszkednek a környezetbe, „nem érzik jól magukat”, a rodostói Magyar utca viszont megfelelő kulturális, szellemi kontextust biztosít a faragott kapunak – állítják a készítők. A faragott kapuk környezetének megváltozása mellett egyéb módosulások is meghatározzák az építmény székely minősítését.

Szlovákiában az első székely kaput a mátyusföldi Királyréven faragta egy család saját portája elé 1988-ban, a romániai falurombolás idején, arra hivatkozva, hogy „láttuk a televízióban, hogy miként rombolják a falusi házakat és a székelykapukat Erdélyben”.²¹ Ezt a faragott kaput elsősorban a televízióban látott székely minta ihlette. Készítője, hogy a munka ne legyen giccses, egyéni kutatások nyomán más motívumokat is alkalmazott: „... mivel nem szerettem volna giccset készíteni, a feleséggel igyekeztünk utánozni az eredeti mintákat.” Egy későbbi lap aprólékosan tudósít a kifaragott és felállított különleges kapuról: „Eredetileg nem voltak címerek a kapun, de később, amikor már elegendő forrásanyaguk volt, rájöttek, hogy ez az egyik leggyakoribb díszítőelem, így az akkor még csak készülő kerékdobókra öt is felkerült belőlük. A magyar, a Kossuth- és a székely címer az *Élet és Tudomány* egyik (címerekkel) foglalkozó számából származik (...) A negyedik oszlopon egymás alatt látható a szlovák és a cseh címer, ezeket az *Új Szó* hozta le annak idején, amikor már megindult a vita Csehszlovákia kettéosztásáról. (...) Az oszlopok (...) hagyományosan tölgyfaleveleket ábrázolnak, egy kivételével. E. asszony ugyanis nagy rajongója a kalocsai hímzésnek, így ide kalocsai rózsza került paprikával, és mindez modrai köcsögből ered. Még ennél is feltűnőbb a kisajtó feletti rész aprólékos munkával elkészült rácsozata.

²¹ Juhász 2005: 139.

Ennek páváit a (...) *Röpülj páva* mozgalom ihlette, a madarakat pedig matyóminták veszik körül, szintén a ház asszonyának ajánlva.”²²

Láthatjuk tehát, hogy a *székelynek* nevezett „emlékmű” szerkezete, díszítménye a legkülönfélébb identitásokat kifejező motívumokból áll össze, készítői pedig gyakran nem is székelyek.

A faragott kapuval rokon kopjafa szimbolikus túlterheltségének és általános elterjedtségének tulajdoníthatóan a szlovákiai Nánán például 2005-ben a két meglévő kopjafa mellé egy padot (!) faragtak.²³ Ebben az esetben pusztán a faragás mint székelynek tartott kézműves technika és értékteremtő rítus játszta a legfontosabb szerepet.²⁴

Egy rekordkísérlet

Torján falukapu avatására 2005-ben, a másodsorra megszervezett falunapok alkalmával került sor. A helyi vezetőség célja a világ legnagyobb székely kapujának felállítására volt. Erre az alkalomra időzítették továbbá egy másik rekord, a 60 méteres túros puliszka elkészítését is. Az elsőfokú lokalitáson – a torjaiságon – belül az együtt élő székely és román közösség a saját etno-specifikus kulturális termékével versengett a *leg* cím elnyeréséért.²⁵

A felavatott faragott kapu a torjai székely lokalitás maximális megtestesítője: az anyag a helyi erdőből származik, helybéli mester faragta, sőt a rímeket is egy helyi naiv költő fabrikálta hozzá. Az egyik kaputükrében ez olvasható: *Lépjél be bátran e kapun, mert itt van a szeretetnek tája, ha tisztességes szándékos, az Isten is megáldja*; a másikon: *Széles és tágas kapuja e tájnak, minden ide érkezőt szeretettel várnak*. A népi verselő az avatóünnepségre is külön rímekkel készült: *Íme a világ legnagyobb székely kapuja, amely alkotásnak Torja lett az alkotó faluja, a világnak tudnia kell, hogy e hely a székelységnek*

²² A *Vasárnap* egyik 1995-ös számából idézi Juhász 2005: 139–140.

²³ Juhász 2005: 42.

²⁴ Tíz szlovákiai faluban van székely kapu állítva különböző – módosult – funkcióval a következő helyszínekre: kegytemplom, temetőkapu, 2 színpadi háttér, 2 családi ház, 1 magánfarm kapuja, 1 csárda bejárata, 1 milleniumi emlékmű, 1 kettévágott székely kapu (Kis- és Nagyszelmenc). Ezek közül négyet faragott erdélyi, még kettőt pedig székelyföldi fafaragó; négyet a helyiek készítettek. Juhász 2005: 219. A faragott székely kapu elterjedtségéről lásd még Csergő 1999.

²⁵ Bár az eseményt követően a média folyamatosan összekapcsolta a torjai kaput a rekordállítással, nem tudjuk, valójában bejegyezték-e hivatalosan is a „világ legnagyobb székely kapuja”-ként.

földje, amelyre vigyázni kell, hogy senki össze ne törje... A 15,06 m széles galambdúc egyik felén kereszt, a másikon kopja, annak jelképeként, hogy Torján katolikusok és reformátusok is élnek. Az *Isten hozott* tartalmú felirat nyelvei (sorrendben): angol, magyar, román, német. Méreteihez arányosított az avatóra meghívottak listája és társadalmi-politikai „kalibere” is: a turisztikai minisztérium államtitkára, több szenátor, képviselő, a megyei tanács alelnöke, számos polgármester, valamint magas rangú rendőr- és katonatiszt. Az ünnepélyes avató színvonalát a kézdivásárhelyi mazsorett-csoport és fúvószenekar, a helyi székely ruhás lovasok, az Egri Vitézlő Oskola hagyományörző legényei is emelték. A programpontok konferálása magyar és román nyelven folyt. A helytállást, a nemzeti értékek megőrzését, a székelység és a szülőföld megtartó erejét az alkalomhoz illő költeményekkel, fennkölt idézetekkel fejezték ki. A székely kapu, az idegen nyelvű feliratok, a román nyelvű méltatás és trikolór mellett kulturális disszonanciaként érzékelhető, hogy az egyik magyarországi testvértelepülés képviselője az akcióhősből kaliforniai kormányzóvá lett Arnold Schwarzeneggertől származó idézettel biztatta kitartásra a torjai székelyeket, melynek tolmácsolásába ráadásul belezavarodott a fordító.

A falukapuk emelésében a települések közti szimbolikus kihívás és megmérettetés fontos szerepet játszik. Ugyancsak rivalizálás tárgya a falukapu-állítások sorában elfoglalt pozíció és az emelt építmény méreteinek összehasonlítása. Ez a versengés a sorban harmadik-negyedik *világ legnagyobb székely kapuja* vagy *Európa legnagyobb székely kapuja* cím felvállalásának, majd elvesztésének tényével is magyarázható. A torjai kapuval kapcsolatban az avatóünnepség eufóriájában számos méltatás és bírálat hangzott el. A média pozitívan értékelte a község feltörési szándékát: „Hát kell-e jobb igazolás arra, hogy virulását éli a székely faragó kedve, s szemlátomást gyarapodik az ácsolásra-faragásra vállalkozók száma, kik nem pancser, de mestermunkával rukkolnak a közönség elé.”²⁶

A környező települések álláspontjában az elismerő és a bíráló magatartás közt leginkább az elítélő, hátsó szándékot felismerő hangnem dominált: *Ha a világ legnagyobb székely kapuja, akkor a világ legnagyobb közössége kell lakjon benne, legalább lelkileg vagy szellemileg.*

²⁶ Székely Hírmondó. 2005. szeptember 16–22. 4. oldal;
<http://www.sepsiszentgyorgy.ro/index.php>

Ha valami méreteiben túl akarja szárnyalni a templomot, akkor az valami beteges, grandomániás dolog kell legyen...

Adatok hiányában utoljára említjük meg a falukapu mint politikai tett kérdéskörét. Többek szerint a látványos befektetés csupán a polgármesteri pozíció megtartása érdekében történik, a falvak vezetőségei közti versengés tárgya, amely szimbolikus egymás fölé kerekedést, egyszerűs mind gazdasági potenciált is jelöl. Az elismerő álláspont mellett sokan megkérdőjelezik a grandiózus kapu állításának létjogosultságát. Egy laikus vélemény szerint: *égyik marha kezdi, s a többi utána, má azt se tudják, kinek csináljanak szobrot, vagy melyik csináljon nagyobb kaput...*

Következtetések

A székely kapu hagyományának továbbéltetése és a divat követése közt a falukapuk jelentősége túllépett a díszítés – a faragott ornamentika, a székely motívumkincs – közvetítette kulturális üzeneteken. A régióon belül a székely közösség lokális önmeghatározását nyújtja általa, a külső világgal szembeni viszonyrendszerben pedig a regionális és etnikai identitás, a háromszéki székely identitás kategória kerül a kapu közvetítette üzenetekbe kódolva.

A díszítő szándékon, a komplex identitás tárgyiasításán túl a falukapuk 21. századi jelentősége a már létező testvértelepülési kapcsolatok megerősítésében, új kapcsolatok kiépítésében rejlik, illetve, amennyiben a falusi turizmus bátorításaként épül, jövőorientált, perspektivikus szándékot mutat. Úgy látom, a jelen hagyományának rituális konstruálása során az eseménnyé szervezett avatási ünnepség külsőségei mögött számos aspektusban fölfeslik a modell előzménynélkülisége, a forgatókönyv egyes fejezeteinek bizonytalan vagy éppen disszonáns összeszerkesztése során a tradícióba ágyazott kulturális előkép hiánya.

A kezdő idézetekre reagálva leszűrhető következtetés, hogy – úgy tűnik – a „motorizáció” jelentette akadályt legyőzik a székely fafaragók, amikor a megsűrűsödött közúti forgalomhoz és a negyven tonnás teherautók zavartalan közlekedéséhez igazítják faragott építményeiket. Napjainkban a falukapuk által Háromszéken igazi reneszánszukat élik a faragott kapuk, melyek Orbán Balázst idézve „inkább ékítményül, mint szükségből állnak ott”, s amelyek újabban valóban a székely falvak egymás és külvilág előtti *pezderkedésének* első számú objektumaivá váltak.

Irodalom

BÁRTH János

1979 kapu, falukerítés. In: ORTUTAY Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon. 2. F–Ka*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 30–31.

1997 A falvak és agrárvárosok belterülete. In: PALÁDI-KOVÁCS Attila (főszerk.): *Magyar Néprajz IV. Életmód*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 45–48.

CSERGŐ Bálint

1999 *Az udvarhely vidéki székelykapu*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, GAGYI József

2004 *Örökített székelykapu. Környezetek, örökség, örökségesítés egy székelyföldi faluban*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely

HEGYELI Attila

2004 A küszöb nagy hágó. A térbeli határ egyik archetípusa a folklórban. In: TÁNCZOS Vilmos (szerk.): *Képek a folklórban. Tanulmányok az archetipikus szimbolizáció köréből*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 9–38.

IMREH István

1973 *A rendtartó székely falu. Faluközösségi határozatok a feudalizmus utolsó évszázadából*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

IMREH István – SZESZKA ERDŐS Péter

1978 A szabófalvi jogszokásokról. In: KÓS Károly, dr. – FARAGÓ József, dr. (szerk.): *Népismereti Dolgozatok*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 195–207.

JUHÁSZ Ilona, L.

2005 „Fába róva, földbe ütte...” *A kopjafák/emlékoszlopok mint a szimbolikus térfoglalás eszközei a szlovákiai magyaroknál*. Fórum Kisebbségkutató Intézet Etnológiai Központ–Lilium Aurum Könyvkiadó, Komárom–Dunaszerdahely

KOVÁCS Piroska

2000 *Székelykapuk Máréfalván*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely

ORBÁN Balázs

1868 *A Székelyföld leírása (1868–1873). történelmi, régészeti, természetrajzi s népismei szempontból*. CD-ROM. Budapest

POZSONY Ferenc

2002 „Éltem négy évet” In: *Uő: Zabola*. Száz magyar falu könyvesháza Kht. Budapest, 60–68.

STAHL, Henri H.

1992 *A régi román falu és öröksége*. A bevezetést írta, válogatta és jegyzetelte Miskolczy Ambrus. Az utószót írta Rostás Zoltán. ELTE BTK, Budapest

TAKÁCS Lajos

1987 *Határjelek, határjárás a feudális kor végén Magyarországon*. Akadémiai Kiadó, Budapest

Források

Árkok, kerítések, kapuk a belsőség peremén.

<http://vmek.oszk.hu/o2100/o2152/html>

Kettős világrekordot állítottak fel a torjai falunapokon. Magas kapu, hosszú puliszka. *Székely Hírmondó*. 2005. szeptember 16–22. 4. oldal

Kincses Futásfalva. <http://www.3szek.ro/o20925/riport.htm>

Szentkatolnai falunapok. Székelykapu-avatás. *Háromszék*. 2006. június 26.

1. kép. Az 1940-es díszkapu Kovásznán. Fotó: Kinda István, 2006

2. kép. Falukapu Zágóban (2003). Fotó: Kinda István, 2006

3. kép. Falukapu Zabola központjában (2003). Fotó: Kinda István, 2006

4. kép. Falukapu Papolcon (2004). Baloldalt a „román” kiskaput olajjal konzerválták. Fotó: Kinda István, 2006

5. kép. Frissen avatott falukapu Szentkatolnán (2006). Fotó: Kinda István, 2006

6. kép. A rekord méretű székely kapu Torja bejáratánál (2005).

Fotó: Kinda István, 2005

